

METAPHORS FROM THE NAMES OF PARTS OF THE HUMAN BODY (ANTHROPOMORPHIC METAPHORS)

Albena Baeva

Bishop Constantine Preslavski School, Shumen, Bulgaria, a.baeva@shu.bg

Abstract: Metaphor has been the subject of much research. The purposes of this article are modest. The article presents metaphors from the names of the human body in the Bulgarian language according to Naiden Gerov's dictionary. Metaphor is one of the most commonly used nominative means, the study of which is imperative. A peculiarity of the parts of the human body is that they are used in different languages as a metaphorical potential.

Keywords: parts of the human body, metaphor, anthropomorphism, types of derivation

МЕТАФОРИ ОТ НАЗВАНИЯ НА ЧАСТИ НА ЧОВЕШКОТО ТЯЛО (АНТРОПОМОРФИЧНИ МЕТАФОРИ)

Албена Баева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, Шумен, България, a.baeva@shu.bg

Резюме: Метафората е предмет на голям брой изследвания. Целите на настоящата статия са скромни. В статията се представят метафори от названия на човешкото тяло в българския език според речника на Найден Геров. Метафората е едно от най-често използваните номинативни средства, чието проучване е наложително. Особеност при частите на човешкото тяло е, че се употребяват в различни езици като метафоричен потенциал.

Ключови думи: части на човешко тяло, метафора, антропоморфизъм, типове деривация

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Многобройни са изследванията на метафората като номинативно средство, но и най-беглият преглед върху литературата по въпроса показва, че тя не е достатъчно описана като начин за пренос на значения и за назоваване (срв. някои по-нови изследвания, Крумова-Цветкова и др., 2013). Затова правим опит по-пълно да представим метафори от названия на частите на човешкото тяло и органи от системи на човешкия организъм, които са отчасти описани. За източник ни служи речникът на Найден Геров. При описанието представяме съответната метафора точно според посочения речник. Примерите са от речника на Найден Геров, а и справките в речника са достъпни и лесни.

Метафората (от гр. транспозиция) се дефинира често като съкратено сравнение. Същност на метафората е сходството между две означаеми или преместване на означаващи чрез сходство на означаеми. Според С. Улман всяка метафора съдържа три елемента: идеята за назоваване, това, на което се дава името и аналогия (Улман, 1952, с. 278). Някои автори делят метафорите на обективни и афективни. За художествения стил са особено характерни т. нар. синестезични метафори.

М. Въгленов е описал някои от метафорите от названия на животни (Въгленов, 1970). Л. Крумова-Цветкова описва някои метафори за изразяване на квантитативност – напр. море от хора, дъжд от букети и др. (Крумова-Цветкова, 2019).

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Метафорите от названия на части от човешкото тяло принадлежат към универсалните форми на метафората в езиците.

БРАДА: брада на животно – на коза, на пръч; на растение – на лук.

БУЗА: бузи от заклано животно.

ГЛАВА и главина, главуляк – увел. и главица, главучка – умал. : всяко валчесто нещо – глава шекер; глава на растения, главина – корен, пън (и главужина), глава на гвоздей, на река, на колело, наснована прежда, глава, главница -количество пари; тояга с главуляк, главучка на дивит.

ГРЪБ: задна част на нещо , на дреха, на стол, на която се обляга гърбът, или която ляга на гърба.

ГЪРБИЦА: главучка, пъпка на бозка, доец.

ГЪРЛО: дупка на мелница; устие на планина; на река; на съд, стомна и др.

ГРЪКЛЯН: растение Equisetum, горчица и др. названия.

ГУША: подпухнало на шията; вдиг, кончов; ненапредено цяло вретено.

ГЪРДИ: гърде – наниз, ривце, гердан от пари; част от дреха, която е на гърдите.
ЕЗИК: мехур от риба; топка на звънец, камбана; пръчица на къпони; железце на капан; на кофар; на брава; заострена част на ралица; части на пламък; и примери за паралексеми названия на растения.
ЖИЛА: черво от вол, овца или коза, изсушено за бич; жило; тънки корени на растение; зългото дърво, на което са окачени бутите на тепавица, дръжката на бута.
ЖЛЪЧКА: раст. синя жлъчка; свинска жлъчка.
ЗАДНИК: задна част на дреха; вътрешна стая на къща, килер.
ЗЪБ: всяко остро нещо, което стърчи като зъб; на гребен, трион, колело, брана. ЗЪБЕЦ, зъбци на бърдо; желязна справа, когато натягат платното, когато го тъкат.
КЛЕПАЧ: клепки; който клепа на клепало; клеветник.
КОЖА: горна обвивка на плод; сгъстена корица на нещо.
КОЛЯНО: род, влака, корен; коленце - умал. – на житна и др. сламка.
КОСА: брада, реси, свила на царевица.
КРАК: на стол и др., на стан; керт на пушка; горник на обуца.
ЛИЦЕ: хубава страна на нещо; лице на плат.
МУСТАК: дълги косми на горна устна на животно; тънки жили по корен на растение, брада; раст. богородично цвете; заострени краища на лъба около горняка на воденица, отдето излиза брашното.
НОКЪТ: названия на растения – орлови нокти, петльови нокти (богородични пръсти).
НОС: клон на птица; нос в море; предна част на кораб, враница; на бъкъл.
ОКО: шарка на пауново перо; мехурче от масло; пъпчица на растение – вране око, волово око, керино око, очета – теменужки, гълъбеви оченца – раст.; очице – примка на мрежа, очица – раст. момина съза; слепи очи на глава.
ПЕТА: на чорап, на обувка задна част; длаб, в който стои вретено; петица – умал. връх на вретено.
ПЛЕЩКА: преден черек от тялото на животно.
ПРЕШЛЕН: търкалце на вретено; търкало на кладенец; раст. дядова лула (дядово винце).
ПЪП: кол в среда на ток (харман)- стожер.
РЕБРО: нанадолнище на планина.
РЪКА: положение откъм имот – средна ръка хора; ред, по който се върши нещо – втора ръка копан; чифтове, рала – толкова ръце, толкова чифтове; раст. смокиня, раст. богородичина ръка - ралика, ралица; ръчица – умал. ръчка, дръжка; закривено дърво на плуг.
СКУТ: предна пола на дреха.
СЪРЦЕ: стомах на животно; среда на нещо – на зелка и др.; шиш на совалка.
СТЪПАЛО: долна част на чорап, обувка; част от стълба; грънчарска справа с колело, вретено и стол.
ТЕМЕ: изпъкнало на покрива на сграда като кълбо, кубе: Темето на Света София е позлатено.
ТРУП: дебела част на отсечено дърво; улей, жлеб на воденица; растение трупка.
ТЪРБУХ: мрежа за ловене на риба.
УСТА: отворена част на гърне, стомна; предна част на пещера, дупка; празнина между нишки на основа, откъдето минава совалката; растения – арсланови уста, чавкини уста.
УТРОБА: на женско животно, матка.
УХО и УШО: хриле на риба; дръжка на съд; ухо на игла, на совалка, на ножица; на брадва, на чук, на рало; извити краища на лопата, на коса; две слънца, които понякога се виждат вечер от страни на слънцето; раст. мечо ухо, магарешки уши; попови уши – вид тестяно сладко.
ЧЕЛО: предна част на нещо, хоро и др.; първо място в къща; кръгла част на софра; женски накит за глава като диадема.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Описанието на метафорите от названия на частите на тялото разкриват познавателната роля на метафората като средство за именуване. Много малка част от човешкото тяло не е употребена за назоваване на други реалии. Както се вижда, характерно за този тип метафори е техният характер на катахрези. Почти всички метафори са названия на предмети, за които липсва собствена дума в езика. Или това са метафорични катахрези.

Интерес представляват и някои от названията на частите на тялото, които са плод на метафори. Например, кръст и китка.

Познавателната роля на метафората, нейната роля за обогатяване на речника, която е безспорна в развитието на езиците, поставя и въпроса за типовете деривация. Най-общо се откриват и двата типа деривация – линейна и аналитична. Например плод на линейна деривация са някои от метафорите на брада, буза, глава,

гръб, гърло, задник, зъб, крак, мустак, нос, пета и др. Аналитичен тип деривация се забелязва в метафори на око, пета, прешлен, пъп, ребро, ръка, сърце, теме, уста, ухо и др. От друга страна метафорите недвусмислено говорят за творческия гений на народа, въпреки теорията за инопията.

ЛИТЕРАТУРА

- Въгленов, М. (1970). Метафори от названия на животни. – В: Известия на Института за български език, кн. XIX, с. 363-369.
- Геров, Н.(1975-1978). Речник на българския език. Т. 1 - 6. София: Български писател.
- Крумова-Цветкова, Л., Благоева, Д., Колковска, С., Пернишка, Е., & Божилова, М. (2013). Българска лексикология. Т. 1. София: Проф. Марин Дринов, с. 525-532.
- Крумова-Цветкова, Л. (2019). Метафората като средство за изразяване на квантитативност (универсално и националноспецифично). – В: Сборник в чест на чл.-кор. проф. дфн Стоян Буров. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 491-499.
- Ullman, S. (1952). *Precis de semantique francaise*. Berne: A. Francke A G.